

Økonomisk vækst, løsning eller problem?

Det er ikke nogen naturlov, at et større pengeøkonomiske volumen medfører en større belastning af natur og mennesker. Men maksimeringen af det nominelle volumen udgør heller ikke længere en entydigt naturlig og nødvendig forudsætning for et bedre liv. Det stadie er vi ude over.

Pengeværdierne, udkrystalliseret i kapital, oparbejdede besiddelser, produktionsapparat, boligmasse og mere eller mindre varige forbrugsgoder, er svære at få hold på: Distinktionen, mellem hvad der er reel værdi og hvad der kun er udtryk for nominel værdi, mellem prisen og det den er pris på, mellem det økonomiske systems indikation for værdi og det som denne indikation skulle referere til i sin omverden, er en kun økonomisk distinktion.

I økonomisk forstand kan værdi ikke angives på andre måder end gennem prisen, den betalte pris, eller den overvejede betaling, som dukker op for det indre øje, hver gang en forbruger ser varen i forhold til dens pris. Men hvad prisen angiver i andet end økonomisk forstand, det siger økonomien ikke noget om. Spørgsmålet om andre former for nytte, værdi og funktion, end netop det der går på den økonomiske, tilhører helt andre universer af mening end det kun økonomiske. Det er således kun når man tænker økonomisk, at forudsætningerne fremtræder i nominelt angivne størrelser. I virkeligheden er verden ikke blevet større med den økonomiske vækst, og mulighederne for afhjælpningen af enhver form for mangel stiger ikke proportionalt med tilvæksten i det økonomiske systems nominelle værdier.

Nutidens pris på goder og ressourcer siger ikke ret meget om mængden af morgendagens til rådighed stående goder og ressourcer. Nutidspriserne siger heller ikke noget om de former for behov, der slet ikke melder sig på

markedet. Prisen er kun aktuel for de købedygtige. Dem, der ikke har del i pengeøkonomien (halvdelen af jordens befolkning lever stort set stadig på subsistensøkonomisk basis), er heller ikke med til at sætte prisen, selv om deres behov er lige så virkelige som de købedygtiges, der tit køber, blot for at vise at de kan.

Der findes andre typer betragtninger end de økonomiske. En af dem går ud på, at kapital ikke kan erstatte sine egne forudsætningerne. Det er således ikke økonomiske overvejelser, der afslører, at det økonomiske system er ude af stand til at mediere morgendagens behov over andet end dagens pris.

Markedet er ikke udtryk for en højere rationalitet. Det repræsenterer ikke en overordnet rationalitet. Summen af delrationaliteter, aktørerne på markedet, repræsenterer kun deres individuelle vurderinger og målsætninger, der ikke kan adderes op og optegnes i et samlet udtryk for markedets samlede rationalitet.

Men forestillingen om markedets overordnede rationalitet bruges ideologisk som legitimering af dets delrationaliteter.

Enhver viden om markedet, der falder i markedet, bliver genstand for markedets opmærksomhed. Enhver forudsigtelse om morgendagens pris, ville, hvis den var kendt på markedet, negere sin egen sandhedsværdi, fordi den ville ændre markedets adfærd, og dermed den fremtid den prætenderede at foregribe. Påstanden om markedets overordnede formålmæssighed og formålstjenlighed tjener som ideologisk legitimering af markedets delrationaliteter, eller den er udtryk for overtro.

Skulle man bevise markedets overordnede rationalitet, dets evne til at sætte et mål og nå det, ville man være nødt til at bringe en forudsigtelse til verden, som ikke kunne negeres alene ved at falde på markedet som

sandheden om markedets fremtid. Alene det at en sådan viden ville negeres ved at blive genstand for spekulation, beviser at tesen, om markedets overordnede rationalitet, ikke kan bevises. Adam Smith vidste det, og kaldte derfor sin tillid til markedet for det den var, ”tro på den skjulte hånds princip”.

Nutidens proklameringer om den mulige og optimale markedsmæssige gennemskuelighed, og deri funderede rationalitet, med dens legitime aktører af økonomisk nytteoptimerende rationelt handlende subjekter, er en bevidst ideologisk fremmaning af noget, der skal fremme veldefinerede økonomiske interesser. Disse proklameringer falder på markedet, hvor de udbydes som en del af spekulationen.

Markedet er spekulation. Ingen kender den fremtid, der forsøges foregribet af investorer og spekulanter, pseudovidenskabelige økonomer, fordi den økonomiske udvikling i en eller anden grad skabes og forandres af enhver, der forsøger på at foregribe fremtiden.

Den moralske fordømmelse af spekulationen er derfor fordømmelsen af markedet. Diskriminationen mellem legitime og illegitime aktører falder i markedet, som performativt forsøg på at påvirke markedet ud fra slet skjulte motiver. Som en del af markedet for økonomiske teorier forsøger monetarismen at diskriminere mellem legitime og illegitime aktører på markedet. At den økonomiske teori sælger hos nogle og ikke hos andre, forholder den sig ikke til. Den er ikke i stand til at indtegne sig som genstand for opmærksomhed. Det ville betyde dens sammenbrud som teori. Selvreferencen er nødvendigvis et tabu i dogmatiske teoridannelser a la Milton Friedmanns økonomiske teori.

Monetaristerne sælger således deres budskab på markedet. Det handler om at fagforeninger, offentlige virksomheder er illegitime aktører, at den økonomiske politik skal begrænse sig

til inflationsbekæmpelse, om det at holde mængden af betalingsmidler stabil.

At de sælger budskabet godt hos eliterne, som står bag den institutionaliserede monetaristiske union på det europæiske plan, og hos arbejdsgiversiden, skal man være frivilligt dum for ikke at kunne forstå grunden til.

Den europæiske centralbanks vedtægtsdefinerede prioritering af inflationsbekæmpelse og euroens købekraft i forhold til udlandet har konsekvenser for beskæftigelse og vækst. Denne prioritering anfægtes bredt fra hele det politiske spektrum inden for unionen, og kan således ikke samle noget flertal imod sig. Og væksten har da også været så stor i de velstillede dele af verden, hvor budskabet om at man kan forbruge sig ud af enhver mangel sælger så godt, at modstanden mod den institutionaliserede økonomiske verdensorden ikke har kunnet slå rod her endnu.

Både arbejdsgiversiden og arbejdstagersiden har historisk haft fælles interesse i at sikre det størst mulige økonomiske volumen og størst andel i det hver til sig. Det historisk nye er, at det økonomiske systems forudsætninger, i form af natur og mennesker, begynder at svigte i sin funktion som det nødvendige bærende grundlag for økonomien. Det sker som følge af ”økonomiske succes”.

Global fødevarekrise, ressourcemangel og prisstigninger på ressourcer, først og fremmest den olie, der gennem snart 100 år har betydet fri energi for systemet, begynder at melde sig i en grad, der stiller den moderne økonomi over for en udfordring, der for længst er kendt, men alligevel fortrængt fra det moderne samfunds opmærksomhed eller reduceret til massemediernes, sladderens indifferente alment gældende bekendthed.

Kapitalen må konverteres om for at kompensere for sin afhængighed af olien.

Ellers vil det økonomiske volumen nødvendigvis gå ned. Langt størstedelen af det eksisterende kapitalapparat er 100 % afhængig af netop olie, og kan på ingen måde omstilles til at producere den energiform, den er så afhængig af. For at denne del over hovedet skal kunne fungere, må de andre dele af kapitalen, dem der kan konverteres over til at producere erstatning for olie, gå denne vej. Det kommer til at koste!

Men problemstillingen er dybere. Det handler om, at væksten har skabt et problem for sig selv, der tenderer mod at fjerne meningen med at producere sig ud af en mangelsituation: Man kan ikke producere olie ved at brænde den af, uanset hvor økonomisk det måtte forekomme at brænde den af nu og her. Uanset hvor økonomisk, det er at brænde olien af i dag, så kommer olien til at mangle i morgen.

Men da man ikke kan udelukke at økonomisk vækst alligevel ikke alle steder er ensbetydende med et bedre liv, ja så ville det måske slet ikke være så slemt, hvis man var nødt til at minimere det økonomiske volumen, af økonomiske grunde.

Et andet faktum er, at den økonomiske vækst i moderne tid har betydet proportional stigning i udledningen af drivhusgasser, med deraf følgende truende klimakrise som resultat. Altså har man her en indikation mere for det formålstjenlige i at begrænse det økonomiske systems volumen.

Det sidstnævnte faktum gælder også inden for perioden fra 70'erne til i dag, selv om det systematisk er blevet benægtet. Danmarks statistik har registreret, at hvis man tæller skibstransport med i det danske BNP, og man samtidigt tæller dens bidrag med i forhold til landets CO₂-udledning, så er den økonomiske vækst på ingen måde afkoblet i forhold til dens rolle som klimasynder. I øvrigt har vi eksporteret store dele af vor forurening til udlandet, ved at flytte produktionen til Kina

og Asien. Som forbrugere er vort aftryk i forhold til klimaproblematikken på ingen måde blevet mindre over de sidste 30 år. Den globaliserede økonomi med dens enorme transport af penge og varer er ekstremt energitung.

Men alligevel påstår vor nuværende klima og energiminister at vi er foregangsland, fordi vi ifølge hende skulle have bevist at man kan have vækst, uden at det medfører større udslip af CO₂.

Det er et absolut tabu i det moderne samfund, at det måske skal til at sigte på mindre vækst. Man har i den grad vænnet sig til at anse den økonomiske vækst for at være det nærmeste, man kommer et mål for objektiv mening.

Netop her viser det sig, hvad det vil sige at være stærk i troen på et værdigrundlag. Netop her afslører de moderne succeskriterier, hvor grundfæstede de er, uanset det at de tenderer mod at være både paradoksale og selvnegerende.

I stedet for at reflektere over sig selv, så satser det moderne samfund ensidigt på at behandle følgevirkningerne af sin foretrukne medicin med selv samme medicin.

Det sværeste, for alt stort, det er at se sig selv. Blandt andet derfor havde Nietzsche ret i, at det største kun kan gå under for sig selv. Han kunne have kaldt det volumensyge.